

Szabó Ervin: Műveltség és kultúra.

Szociálpolitikai Szemle és Szabadgondolat

VIII. évf. 1918. június 1. 4. sz. 33-37.

A megismerések közt, amelyeket a szociológia a háborúnak köszönhet, egyet aligha fog későbbi tapasztalat korrigálni. Ez: az intelligencia csődje.

Az intelligencián itt nem értünk bölcséleti, sem lélektani fogalmat. Olyan folyóiratban ugyan, amelyet harci jelszóvá vált neve könnyen minősíthet a racionalizmus és intellektualizmus kizárólagos organumának, erről is sok joggal lehetne beszélni. Most azonban arról a társadalmi osztályról van szó, amelynek munkaszerszáma az értelem és a tudás; amelyet a társadalom többi osztályától az különböztet meg, hogy funkciója nem az anyagi termelés, hanem az emberiség szellemi javainak konzerválása, közvetítése és továbbfejlesztése: az ugynevezett szellemi munkákról, műveltekről, az értelmiségi osztályról.

Bármennyire materializálódott is korunk erkölcsi tekintetben, mégis a tudománynak és a szellemi munkának tiszteletét átvette azoktól a korzakoktól, amelyekről sokszor olvassuk, hogy a társadalmi megbecsültetés alapjává nem tették oly kizárólagossággal a gazdagságot, a vagyont, mint a polgári társadalom. A mai kapitalizmus gazdaságteremtő erejének rohamos tempója teszi, hogy a legszörnyűbb barbarság a legelképezetőbb banauzság oly

főleg természetesen terpeszkezhetnek a társas- és közélet legmagasabb polcain. De korábbi korszakokban nem voltak-e az első nemzedékben ugyanolyan barbárok, banauzok a testi erő, testi bátorság vagy ügyesség által hirtelen magas polcokra lendült nagyurak? inkább az értelmiség nagyobb megbecsülését jelenti, hogy a mi korunkban erősebben kifogásolják és mentegetik a puszta vagyonnak vagy anyagi erőnek társadalmi helyzetet kijelölő erejét; ezt jelenti az is, hogy az új vagyonok urainak valósággal vetélkedniök kell, hogy szellemi képességek szerzésével, a tudomány és a művészetek "pártolásával" kapjanak menlevelet a társadalom csúcsaira. Hogy diplomák és pénz nem jelentenek műveltséget - honnan tudják ezt szegények!

Amennyiben pedig társadalmunk nem becsülte meg eléggé az értelmiséget - bár ugyan soha nem volt korszak, amelyben aránylag annyi tudós, művész viszonylag oly magas társadalmi vagy anyagi helyzetbe jutott volna -, maga az értelmiség egy pillanatra sem mulasztotta el, hogy az ész és a tudás igényét nemcsak megfelelő anyagi ellátásra, hanem az állam és a társadalom legelső és legfőbb feladatainak irányítására és intézésére ne hangoztassa. És valóban: épen mai társadalmunk az, amelyben egyrészt gazdasági termelő és megosztó rendszerünk bonyolultsága és fejlettsége, másrészt az államhatalom azelőtt ismeretlen mindenhatósága oly nagy szükségletet teremtett "szellemi munkások" iránt, hogy aligha volt valaha korszak, amelyben az értelmiségi osztály döntőbb szerepet játszott volna, mint a miénkben.

De ez az egész értelmiségi osztály: az egyetemi tanárok és egyéb tudósok, a tanárok, írók, művészek, és legfőként legszámosabb csoportjuk: a mindenfajta magasabb rendű köztisztviselők ugyan nire alapították jogukat és igényüket a társadalom és az állam irányítására és vezetésére?

Arra, amit közönségesen műveltségnek neveznek. Amín a legtöbben bizonyos iskolai képzettséget, bizonyos tudáskészletet értenek: a kisszámú gondolkodók ennél többet: erkölcsi és értelmi, de főként értelmi kiképzést, amely arra képesíti emberét, hogy életét a gondolkodás, a megismerés, a belátás elvei szerint rendezze be. És ez alapon az értelmiségi osztály hivatásának hirdette, hogy irányítsa és vezesse azoknak a sorsát, akiknek élete alacsonyabb felfogó és ítélőképességük és kisebb tudásuk, "műveletlenségük" folytán tulnyomóan az ösztönök, az érzelmeik és a környezet megállapodott nyomása alatt pereg le.

Valóban, lehet-e nemesebb, szebb, hálásabb feladat! Megismerni az élet titkait, a társadalom törvényeit! Tanítani az értelmileg kiválóknak új nemzedékét és utat, irányt mutatni nekik! Vezetni a tudatlanságuk sötétjében, szenvedélyük szövevényében botorkálókat! Megnyitni elméjüket és értelmes, önálló életre felemelni őket is! Ezt a társadalmi funkciót követelték maguknak az értelmiségiek. Ha teljesítik: ki tagaghatja meg tőlük a legmagasabb társadalmi elismerést? Ki vonhatja kétségbe a társadalmi és állami vezető funkciókra való hivatottságukat?

Ezt a hivatottságot az európai intelligencia nemcsak gyakorlati politikai és társadalmi tevékenységgel igyekezett bebizonyítani, hanem azzal is, hogy tudósai és írói elvitatták a vallástól azt a funkcióját, amelyet amíg teljesít, semmiféle erő az emberiség lelkéből kiirtani nem fogja: hogy a végtelennel és az összességgel való összefüggésünk törvényeit kutassa, megállapítsa és feltárja. Kivált ami ez utóbbit, az egyeseknek az összességhez való viszonyát illeti, parancsoló gesztussal jelölték ki az eszményeket és a hozzájuk vezető utakat. Írásaik tele voltak a humanizmus, az emberszeretet, a testvériség, az egyetemesesség, a nemzetköziség, a tudomány, a belátás, a munka, az alkotás dicsőretével és ajánlásával; és az európai műveltség kritériuma az volt, vallotta-e valaki ezeket az eszményeket, mint a tudományos megismerés posztulátumait, vagy sem.

De: "nem elegendő tudni, alkalmazni is kell; nem elég akarni, cselekedni is kell" - mondja Goethe. Minél nagyobb igényekkel lép fel egy elmélet, a társadalmi történelem minél mélyebb rétegeit, nagyobb körét vagy távolibb irányait akarja megmagyarázni, annál inkább kell megkövetelnünk képviselőitől, hogy a társadalmat megrázó nagy események viharában elméleteikkel megegyező cselekvés példájával bizonyítsák be azok igazságát és alkalmazásukra való hivatottságukat.

A háború kitörése volt a legnagyobb esemény, amely az intelligencia vezetőszeropének elméletét az élet

próbája alá vetette. Sokna csufosabb veresége az észnek, az értelemnek, mint ez!

Európasszerre a háborus örjöngők, babonázók, és megbabonázottak, uszítók, kémkeresők, hazaárulásszimatolók és egyéb eszükvesztett extátikusok első soraiban kik járták a legvadabb vitustáncot, ha nem az intellektuálisok! Akik egész életükben az ész és a megismerés fölségét hirdették; akik egyedül magukat tartották hivatottnak, hogy az ösztönei által kormányzott tömeget az értelem mutatta utakra vezessék; akik a logikailag legkifogástalanabb gondolatrendszereket építették föl az emberiség harmonikus életrendjének lehetőségéről, szükségességéről, kényszerűségéről: - hányat láttunk akkor együtt fetrengegni a tömeggel a legkezdetlegesebb szenvedélyek ősi mocsaraiban, hányat, aki hideg számítással, de még többet, aki szolgálékü gyávaságból vagy önfelédtt öntudatlansággal hajtotta fejét a tömeglélek igája alá! Hová lett az értelem fölsége! Amikor a monista Haeckel és az internacionalista Ostwald, a racionalista France és a filozófus Bergson egyformán csak azzal váltak ki a megőrült európai mobból, hogy még hangosabban kiabáltak, még szertelenül hadonásztak, mint az átlag.

S ha ilyenek voltak a vezető elmék, milyenek voltak a többiek, a másodrendűek, az igazi nagy értelmiségi osztály?

Még benne vagyunk a háboruban s még munkában látjuk az ész szerszámainak kezelőit. S lesz-e, aki tagadja, hogy nemcsak az első mórban, hanem azután is, hónapról-hónapra is keserves évek kínjaitól megihletlenülk immár negyedik esztendeje az ugynevezett műveltek azok, akik a háborus gazdaság és politika legaljabb és a társadalmi eszszerűség szempontjából legértelmetlenebb funkcióit látják el!

+

Szükséges ezekre a közismert tényekre emlékeztetni akkor, amikor arról van szó, hogy a művelteknek új nemzedéke lépjen sorompóba az értelem és a humanizmus uralmáért.

Ujra kell meghatározni a műveltség fogalmát. És ezzel a műveltség társadalmi funkcióját is.

Am nevezsék műveltségnek a tudás bizonyos mennyiségét, az értelem bizonyos kicsiszaltságát, az életigények bizonyos tarjedelmét.

De a tapasztalatok után senki sem igényelheti, hogy ezeket a tulajdonságokat elegendőnek tartsuk, hogy alapul szolgáljanak az értelmiség társadalmi vezető szerepére.

Láttuk, hogy a legnagyobb ész és a legtöbb tudás egymagában nem teszi vislőjét alkalmassá arra, hogy megbízható vezetője legyen más embereknek. Sokszor még arra sem, hogy csupán a tudománynak, a megismerésnek, a pusztá igazságnak gondját bizhassuk rá.

Az a műveltség, amely erre egyedül képesíthet, nem merül ki értelmi tulajdonságokban. Követelményei elsősorban nem is az intellektuális, hanem a morális és a szociális szférában vannak.

Alapvető tulajdonsága: az ember minden képességének harmoniája. Ami azt jelenti: az értelmi, az érzelmi és a cselekvő erők legmagasabb kiképzése és összhangja.

Nem igazán művelt az, aki bármennyit tud is, megismerősei nem hatották át érzelmi énjét. Aki bár tudja, hogy mi a jó és mi a rossz, pro foro interno, bensőleg sem foglalt lelke mélyéig hátóan, megingathatlanul, rettenthetlenül állást a jó mellett.

De ne bizzuk magunkat olyanokra sem, akik meggyőződést hirdetnek ugyan, de megmaradnak a szabak, a szép elméletek területén.

Minden meggyőződés annyit ér, amennyit hirdetője a maga cselekvésével valóra vált.

Ne higyjünk azoknak, akik naiv öncsalással vagy ravaszul épen azzal próbálják elméleteik és eszményeik nagyszerűségét és magasságát szuggérálni kortársaiknak, hogy csak a messze jövőt ismerik el illetékes bírájuknak.

Az embereknek egymáshoz és a társadalomhoz való viszonya néhány egyszerű és örök, gyakorlatilag is többé-kevésbé folyton érvényesülő erkölcsi elvre redukálódik. A legmagasabbröptű utópáa is csak ezek

egyikének vagy másikának vagy többjének elméleti alkalmazása. Aki nem talál mindennapi életben módot arra, hogy ezen elveit mindennapi cselekvésében is érvényesítse, az lehet tökéletes gondolkodó, de bizonyára gyöngé meggyőződésű és gyöngé akaratu lány. Ha cleve kapitulál a kis dolgokban, hogyan állja meg helyét a nagyokban!

És ezért nem igazán műveltek, tehát a vezetésre alkalmatlanok azok is, akik bár ismerik és hirdetik a jót, azt a morális meggyőződéseikkel ellenkező eszközökkel akarják megvalósítani. Inkább maradjon meg a rossz, semhogy erkölcstelen eszközökkel változtassuk meg.

A lélek teljes harmoniája: ez az igazi műveltség. A tudás az érzés, az akaráás egybeforrása. Megismerni mindent, kiválogatni a legjobbat, hinni benne a szeretet erejével és heroikus elszántsággal megvalósítani belőle minden nap minden lehetőt - ez az eszmény. A lélek kulturája - megkülönböztetésül az értelmi műveltségtől. S a társadalom egyedül hivatott, megbízható vezetői nem a "műveltek", hanem csupán ennek a kulturája a lovagjai.